

تشکیل ائتلاف کشورهای تحت تحریم

مقدمه

بر اساس اعلام سایت وزارت خزانه داری آمریکا در ماه مارس ۲۰۲۲، در حال حاضر بیش از ۲۰ کشور جهان که جمعیت آن‌ها نیز بیش از یک و نیم میلیارد نفر می‌شود مورد تحریم آمریکا هستند. کشورهای ایران، روسیه، ترکیه، عراق، افغانستان، لبنان، سوریه، لیبی، کنگو، بالکان، مالی، نیکاراگوئه، ونزوئلا، سودان، سودان جنوبی، سومالی، کوبا، زیمبابوه، یمن، کره شمالی، بلاروس، برون‌دی و جمهوری آفریقای مرکزی در لیست تحریم‌های آمریکا قرار دارند و اگر تعرفه‌های سنگینی که آمریکا بر برخی کالاها مانند فولاد وضع کرده را به عنوان یک حالت از تحریم به حساب بیاوریم قدرت این ائتلاف به شدت افزایش می‌یابد چرا که چین (به عنوان هدف جنگ تجاری آمریکا)، نیز به این مجموعه افزوده می‌شود.

اهداف جمهوری اسلامی ایران از تشکیل ائتلاف کشورهای تحت تحریم آمریکا

با توجه به اثرات اقتصادی، سیاسی و امنیتی تحریم‌های غیرقانونی آمریکا و متحدان اروپائی آن، ادامه این وضع در بلندمدت به ضرر کشورهای تحت تحریم و حتی جامعه جهانی خواهد بود. تسلیم کشورهای تحریم شده در برابر فشار تحریم زمینه را برای افزایش سلطه آمریکا در جهان فراهم خواهد آورد و تنها راه حل این مسئله، مقابله با تحریم‌ها و تلاش برای کاهش اثرگذاری آنهاست. در این راستا جمهوری اسلامی ایران به منظور دستیابی به اهداف سند چشم‌انداز بیست‌ساله، سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی با رویکردی جهادی، انعطاف‌پذیر، فرصت‌ساز، مولد، درون‌زا، پیشرو و برون‌گرا را به عنوان راهبرد خنثی‌سازی تحریم بکار گرفته است. از جهت اقدامات بین‌المللی نیز پیگیری موضوع تشکیل ایجاد ائتلاف با کشورهای تحت تحریم برای جمهوری اسلامی ایران که بیش از ۴۰ سال هدف تحریم دولت متخاصم از جمله آمریکا بوده، گامی مهمی در تجمیع هدفمند توانایی کشورهای تحریم شده در مقابل سیاست‌های سلطه‌گرانه کشورهای تحریم‌کننده از جمله آمریکا محسوب می‌شود. راهبرد بین‌المللی اتحاد کشورهای تحت تحریم با ایجاد قطب جدید باعث تغییر موازنه قدرت و کاهش سلطه جهانی آمریکا می‌گردد و نه تنها زمینه‌های فشار و تحریم این کشور را از خنثی‌سازی می‌کند، بلکه آن را تبدیل به فرصتی برای پیشرفت ایران و دیگر کشورهای تحت تحریم خواهد نمود.

تحریم‌های دولتهای متخاصم از جمله آمریکا علیه کشورمان، دو جنبه تجاری و مالی با هدف نهائی تضعیف اقتصاد ایران دارد؛ جنبه تجاری آن بیشتر به محدودیت تجارت شرکت‌های دولتی یا وابسته به سازمان‌های حاکمیتی و نظامی برای انجام تجارت خارجی مربوط می‌شود. اما تحریم مالی هر دو بخش خصوصی و دولتی ایران را در بر می‌گیرد به‌عنوان مثال برخی از بانک‌های خارجی به مشتریان ایرانی خود خدمات مالی و بانکی ارائه نمی‌دهند.

تحریم فروش نفت نیز مهمترین بخش تحریم تجاری است. بنابراین برای ایران به تنهایی، ارزش افزوده ایجاد ائتلاف با کشورهای تحت تحریم تجربه‌ای مشابه تجربه موفق تأسیس اوپک در سال ۱۹۶۸ به شمار آمده و امکان توسعه تجارت بین‌المللی، افزایش صادرات نفتی و غیر نفتی و نیز تسهیل تبادلات بانکی و مالی را به همراه خواهد داشت.

تنوع تحریم‌ها

تحریم‌های دولتهای متخاصم از جمله آمریکا علیه کشورهای مختلف دلایل و آثار متفاوتی دارد، به‌گونه‌ای که کمتر کشوری مثل ایران با تحریم‌های ظالمانه و سنگین آمریکا روبرو شده است. برخی از کشورها مانند ترکیه عقب‌گردهای تاکتیکی داشته و بسته به تقابل خود با کردهای سوریه یا مشکلات داخلی خود چالش‌های متفاوتی با آمریکا دارند و برخی دیگر نیز فرایند چانه‌زنی با آمریکا به صورت انفرادی را ترجیح می‌دهند. در طرف مقابل، آمریکا به واسطه حجم بالای تجارت خارجی و مزیت فناوری خود، قدرت چانه‌زنی بالایی داشته و علیرغم رفتارهای خارج از عرف و غیرمنطقی خود در سیاست خارجی، از توان متحدسازی هم پیمانان برخوردار است.

نقش و اثرات تحریم بر تجارت بین‌المللی کشورهای تحریم شونده

ایجاد موانع غیر تعرفه‌ای از طریق اعمال تحریم‌های تجاری در تجارت بین‌الملل اهرم اصلی جهت جلوگیری از دسترسی به منابع مالی در اقتصاد سیاسی می‌باشد. کشورهای دارای سهم بالا در سبد کل تجارت بین‌الملل مثل آمریکا و اتحادیه اروپا بر علیه دیگر کشورها مثل ونزوئلا، روسیه، چین و ایران با اهداف سیاسی و اقتصادی از این اهرم استفاده میکنند. این گونه محدودیت‌های مانع جریان آزاد تجارت بین‌المللی میشوند. این موانع بطور وسیع روابط تجاری کشور تحت تحریم را با نظام تجارت بین‌الملل مورد هدف قرار داده و مختل میکند. مهمترین آثار و موانعی که در اثر تحریم‌ها در تجارت بین‌الملل بوجود می‌آید به شرح ذیل می‌باشند:

- ✓ افزایش ریسک‌های تجاری (ریسک معاملات)
- ✓ محدودیت در نقل و انتقال ارز (بسته به نوع تحریم، عدم امکان استفاده از سازوکارهای رایج بانکی)
- ✓ افزایش هزینه‌های نقل و انتقال ارز (عمدتا دلار) حاصل از تجارت بین‌المللی
- ✓ افزایش هزینه‌های تجارت بین‌المللی
- ✓ دشواری دسترسی به بازارهای جهانی متنوع و جدید
- ✓ محدود شدن بازارهای هدف و مشتریان بین‌المللی
- ✓ کاهش قدرت چانه‌زنی در طرف عرضه (کشورهای تحت تحریم) و افزایش آن در طرف تقاضا (کشورهای تحریم کننده)

- ✓ کاهش حاشیه سود حاصل از تجارت بین‌المللی به دلیل افزایش هزینه‌های تولید و محدودیت‌های تکنولوژیکی تولید
- ✓ ایجاد اختلال و انحراف در مزیت نسبی تولید کالاهای تجاری کشور تحت تحریم

رویکرد متفاوت کشورها در مقابل تحریم

کشورهای تحت تحریم همسو با منافع ملی و اقتصادی خود، ممکن است رویکردی محدود و حتی گاهی بازدارنده در ائتلاف داشته باشند. به دلیل برخی تفاوت‌ها مانند پراکندگی جغرافیایی، سطح رشد و توسعه اقتصادی، سطح فناوری، روابط سیاسی و مسائل فرهنگی، شاید در قدم اول نتوان یک ائتلاف نیرومند با حضور همه کشورهای تحریمی به وجود آورد. بنابراین اگرچه وجه مشترک همه اعضای این ائتلاف در مسئله تحریم است، اما به دلیل تفاوت‌های یاد شده، احتمالاً مسئله تحریم به تنهایی برای تداوم سازوکار و پایداری ائتلاف و تقویت پیوند میان اعضا، خصوصاً وقتی هدف بزرگی نظیر ایجاد یک قطب جدید در مقابل کشورهای تحریم کننده از جمله آمریکا پیش روی ائتلاف است، کافی نباشد.

نمونه‌های همگرایی در روابط بین‌الملل و تجربه‌های جهانی در گذشته نشان می‌دهد که هرچه زمینه‌های مشترک همکاری سیاسی، تجاری و اقتصادی میان اعضای یک ائتلاف بیشتر باشد، دوام و تأثیرگذاری آن ائتلاف در تعاملات و تجارت بین‌الملل نیز بیشتر می‌شود. بنابراین لازم است علاوه بر تحریم، سایر مشترکات کشورهای تحریمی در عرصه‌های مختلف نظیر پیوندهای سیاسی، قرابت‌های ایدئولوژیک، فرهنگی و اجتماعی و خصوصاً فرصت‌های مشترک اقتصادی و امنیتی نیز مورد مذاقه قرار گرفته و همکاری میان اعضای ائتلاف در همه این زمینه‌ها تقویت شود. از این رو توصیه می‌شود در گام اول تشکیل ائتلاف، کشورهایی که به لحاظ قدرت سیاسی، سطح فناوری و زمینه‌های اقتصادی دارای برتری بیشتری نسبت به بقیه اعضا می‌باشند و مشترکات بیشتری نسبت به سایر اعضا دارند، هسته اولیه ائتلاف را تشکیل داده و سپس با استفاده از دیپلماسی اقتصادی و رایزنی با نخبگان، به تدریج سایر کشورهای تحریمی نیز به آن بپیوندند.

حرکت در جهت نیل به اهداف استراتژیک ایران در تشکیل ائتلاف

از بین کشورهای تحت تحریم، این اتحاد باید به گونه‌ای رقم بخورد که کشورهای همسو با اهداف استراتژیک بین‌الملل با ایران هسته اولیه ائتلاف را تشکیل دهند. مسلماً مهمترین مؤلفه در ایجاد این ائتلاف، تأمین منافع ملی و اقتصادی پایدار اعضای آن خواهد بود. یعنی ارتقاء منافع محسوس را برای اعضا ایجاد کرده و کمترین تهدیدها را موجب شود. در این راستا ممکن است برخی از کشورهای تحریم شده، امیدی به اثرگذاری این ائتلاف

نداشته و تشکیل قطب جدید در مقابل کشورهای تحریم کننده و آمریکا را دور از ذهن بدانند، و بعنوان مثال راهکار رایزنی سیاسی/اقتصادی انفرادی با آمریکا برای رفع تحریم‌ها را ترجیح دهند. بنابراین باید ابتدا با دیپلماسی فعال و رایزنی میان مقامات و نخبگان این کشورها، یک باور مشترک در بین کشورهای تحت تحریم در مورد ضرورت ایجاد این ائتلاف به وجود آورد و سپس رویکردی راهبردی واحد برای تشکیل ائتلاف اتخاذ نمود.

تشکیل ائتلاف و فعال سازی ائتلاف کشورهای تحریم شده

در مدل همکاری‌های راهبردی، ائتلاف زمانی شکل می‌گیرد که ارزش افزوده کوتاه مدت و بلند مدت برای هر بازیگر انفرادی در صورت پیوستن به ائتلاف از ارزش افزوده برای همان بازیگر در حالت تکروی بیشتر و پایدارتر باشد. در صورتی که ائتلافی مشترک از کشورهای تحت تحریم و کشورهای درحال جنگ تجاری با آمریکا تشکیل شود و هدف اولیه روی حفظ تجارت آزاد و منصفانه بر اساس قوانین رایج بین‌المللی متمرکز گردد، آنگاه می‌توان با کمک کشورهای تحت جنگ تجاری و مایل به حفظ قدرت چانه‌زنی در برابر کشورهای تحریم کننده خصوصا آمریکا، این ائتلاف را تقویت و دامنه آن را به کشورهای بیشتری گسترش داد. به عنوان مثال اگر تمرکز فقط روی کشورهای تحت تحریم آمریکا باشد، چون بسیاری از کشورهای جهان از ترس تشدید مجازات تحریمی توسط آمریکا، در کمک به ائتلاف در مقابله با تحریم‌ها تردید خواهند نمود و توازن قدرت چانه‌زنی میان آمریکا و کشورهای تحت تحریم، حتی در صورت تشکیل ائتلاف به نفع آمریکا رقم خواهد خورد. لذا اگر دامنه اعضاء از کشورهای تحت تحریم به کشورهای تحت جنگ تجاری از جمله چین گسترش داده شود دورنمای ارزش افزوده و قدرت چانه‌زنی تا حد زیادی برای ائتلاف کنندگان افزایش می‌یابد.

راهکارهای مقابله با کاهش سیطره مالی و بانکی آمریکا بر اقتصاد جهانی (کاهش سیطره دلار)

برای ارزیابی تأثیر ائتلاف کشورهای تحت تحریم بر تحریم‌های آمریکا، ابتدا باید ابزارهای آمریکا برای اعمال تحریم بر کشورهای مختلف و تأثیر بر اقتصاد جهانی را شناخت. امروزه سلطه آمریکا بر اقتصاد جهانی و جریانات تجاری و مالی دنیا این امکان را برای آن کشور به وجود آورده که دست به تحریم کشورهای غیرهمسو با سیاست‌های خود بزند. یکی از مهمترین اهداف ایجاد ائتلاف، می‌تواند رفع سیطره دلار از مراودات تجاری بین اعضاء باشد. اصلی‌ترین عاملی که موجب ایجاد برتری اقتصادی برای آمریکا شده، دلار است.

از زمانی که دلار یعنی پول ملی آمریکا به عنوان ارز مرجع تجارت جهانی پذیرفته شده و اکثر کشورهای جهان از آن به عنوان ذخیره ارزی استفاده می‌کنند، این مزیت برای آمریکا ایجاد شده تا با سیاست‌گذاری داخلی بر روی پول ملی خود، بر روندهای تجاری و سیستم‌های مالی جهان تأثیر گذاشته و آن را به نفع خود تغییر دهد.

از دیگر ابزارهایی که برای تقویت سلطه اقتصادی آمریکا به کار می‌رود سوئیفت (SWIFT) یا شبکه انتقال پول بین بانکی در سطح جهانی است که از طریق آن تمام دستورالعمل‌ها و پیام‌های مربوط به انتقال وجوه ارزی ارسال می‌شود. از آنجا که عمده مبادلات مالی در این سیستم مبتنی بر دلار آمریکاست، وزارت خزانه‌داری آمریکا قادر است تمامی مبادلات دلاری انجام شده در این سیستم را در سطح جهان کنترل و حتی از انتقال پیام در برخی از مبادلات جلوگیری کند.

استفاده آمریکا از دو ابزار دلار و سوئیفت باعث شده تا آمریکا به راحتی مبادلات کشورهای هدف تحریم خود را شناسایی کرده و با اعمال تحریم‌های مالی، از جمله مسدودسازی دارایی‌های دلاری، قطع سوئیفت، ممنوعیت ارائه خدمات مالی نظیر انتقال سرمایه در کنار تحریم‌های تجاری مانند ممنوعیت فروش نفت یا واردات و صادرات تسلیحات، نه تنها کشور هدف بلکه کشورها، شرکت‌ها و اشخاصی را هم که به کشور هدف علیه تحریم‌های آمریکا کمک می‌کنند، تحت تأثیر تحریم‌های خود قرار دهد. از این رو بسیاری از نهادهایی که طرف دعوای آمریکا و کشورهای هدف تحریم هم نیستند، از ترس واکنش آمریکا از ارائه خدمات به کشورهای تحت تحریم خودداری می‌کنند. نمونه بارز این امر را در عدم همکاری بانک‌های اروپایی با شرکت‌ها و مؤسسات ایرانی حتی پس از اجرای برجام می‌توان ملاحظه کرد.

بنابراین رویکرد اصلی ائتلاف کشورهای تحت تحریم باید ایجاد یک ائتلاف اقتصادی قدرتمند بدور از دلار باشد تا اثرگذاری ابزارهای سلطه اقتصادی و اعمال تحریم آمریکا را محدود نماید. کاری که هیچ یک از کشورهای تحریمی به دلیل گستردگی ابزارهای قدرت اقتصادی آمریکا به تنهایی قادر به انجام آن نیستند. از جمله راهکارهای ائتلاف برای رها شدن از سلطه ابزارهای اعمال تحریم آمریکا می‌تواند موارد ذیل باشد:

- انعقاد پیمان‌های پولی چند جانبه؛
- حذف سوئیفت و استفاده از پیام‌رسان مالی جایگزین بین اعضاء ائتلاف؛
- ایجاد ابزارهای مالی جدید نظیر واحد پول مشترک برای کشورهای ائتلاف؛
- ایجاد هم افزایی جهت جبران تحریم‌های تجاری آمریکا.

اگرچه بعضی از این راهکارها قبلاً در ابعاد محدودتری توسط کشورهای مختلف اجرا شده است، اما اجرای آنها در سطح کشورهای عضو ائتلاف و شرکای تجاری این کشورها، ضریب اثرگذاری آنها را در مقابله با تحریم‌ها و محدود کردن ابزارهای تحریمی آمریکا به میزان قابل ملاحظه‌ای افزایش خواهد داد.